

e-ISSN: 2651-3595

kalemname

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

8/15

HAZİRAN 2023

DergiPark
AKADEMİK

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

EBSCOhost

SOBIAD

SIA
Scientific Indexing Services

**Academic
Resource
Index**
ResearchBib

Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi

e-ISSN: 2651-3595

Sayı/No:15

Haziran/June 2023

Dergi Eski Adı: Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi (KİİFAD)

(Eski ad altında yayımlanan sayılar: 2016, Cilt:1 Sayı:1-2; 2017, Cilt:2 Sayı:3-4; 2018, Cilt:3 Sayı:5)

Eski e-ISSN: 2547-9504

Previous Title: The Journal of Kırıkkale Islamic Sciences Faculty

(Year Range of Publication with Former Title: 2016-2018 Vol:1, No:1-Vol: 3, No:5)

Former e-ISSN: 2547-9504

Kapsam: Dinî Araştırmalar-Sosyal Bilimler

Scope: Religious Studies-Social Sciences

Periyot: Yılda 2 Sayı (Haziran & Aralık)

Period: Biannually (June& December)

Yayın Dili: Türkçe, İngilizce, Arapça, Almanca.

Publication Language: Turkish, English, Arabic, German.

Kalemname, yılda iki sayı yayımlanan uluslararası bilimsel ve hakemli bir dergidir.

Kalemname is an international peer-reviewed academic journal published twice a year.

Makaleler; İngilizce-Türkçe başlık, öz (en az 150 kelime), anahtar kelimeler (en az 5 kavram), İngilizce özet (en az 250 kelime) ve İSNAD atıf sistemine uygun olarak hazırlanan kaynakça içerir.

Articles contain an English-Turkish title, an abstract (at least 150 words), keywords (at least 5 concepts), a summary (at least 250 words), and a bibliography prepared with the ISNAD

PLATON ve ARİSTOTELES'İN PERSPEKTİFİNDEN İLK ÇAĞ'DA ADALETİN FARKLI GÖRÜNÜMLERİ

Kâmil ŞAHİN

Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü

Türk İslam Düşüncesi Tarihi Anabilim Dalı
Assoc. Prof., Kırıkkale University Faculty of Science and Literature
Department of Philosophy
Kırıkkale, Türkiye.
sahinkml@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-8208-3916

Demet KONUR ŞEN

Arş. Gör. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü

Türk İslam Düşüncesi Tarihi Anabilim Dalı
Res. Asst. Dr., Kırıkkale University Faculty of Science and Literature
Department of Philosophy
Kırıkkale, Türkiye.
demet_konur@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-4951-0947

Öz:

Özgürlük, eşitlik, hak ve adalet gibi kavramlar geçmişten günümüze öznel perspektifte anlamlandırılarak evrensel, nesnel değerler çerçevesine oturtulmaya çalışılan kavramlardır. İlk Çağ'dan günümüze iyi yaşam ve bunun gerçekleşme zemini olan toplumsal ortamda düzenin temel koşulu olarak görülen adalet kavramı öznel manada farklı perspektiflere ve görünümlere sahip olmuştur. İlk Çağ'ın iki büyük düşünürü Platon ve Aristoteles de bu kavram üzerinden bir toplumsal düzen tasavvuru oluşturmanın yanında bir de erdem anlayışı ortaya koymuşlardır. İlk Çağ'da bu iki düşünür tarafından düzenin temeli olan adalet aynı zamanda bir erdem olarak kabul edilmektedir. Platon ve Aristoteles'in adalet kavramına ilişkin görüşleri çoğu zaman onların etik ve siyaset anlayışları özelinde ele alınıp incelenmektedir. Her iki durumda da bir erdem olarak tasavvur edilen adaletin söz konusu iki düşünür tarafından benzer şekillerde ele alındığına işaret edilir. Fakat bu iki düşünürün adalet kavramını konumlandırmalarında bir takım perspektifsel farklılıklarda bulunmaktadır. Bu çalışmada Platon ve Aristoteles'in adalet kavramını öncelikle bir erdem olarak nasıl konumlandıkları ve bu konumlandırmanın insan ilişkilerindeki görünümleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra Platon ve Aristoteles'in etik ve siyaset anlayışlarında adaleti ve genel olarak erdemleri nasıl konumlandıklarına

değınilecektir. En son olarak da bu iki düşünürün adalet anlayışlarının tartışmalı bir mukayesesine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Erdem, Adalet, Eudomonia, Platon, Aristoteles.

DIFFERENT VIEWS of JUSTICE in THE EARLY AGES FROM THE PERSPECTIVE of PLATO and ARISTOTLE

Abstract:

Concepts such as freedom, equality, right and justice are concepts that have been interpreted in subjective perspective from past to present and tried to be placed in the framework of universal, objective values. From ancient times to the present day, the concept of justice, which is seen as the basic condition of good life and order in the social environment, which is the ground for its realization, has had different perspectives and appearances in subjective terms. Plato and Aristotle, the two great thinkers of antiquity, not only created a conception of social order through this concept, but also put forward an understanding of virtue. Justice, which is the basis of order, is also recognized as a virtue by these two thinkers. Plato's and Aristotle's views on the concept of justice are often analyzed in the context of their ethics and politics. In both cases, it is pointed out that justice, which is conceived as a virtue, is handled in similar ways by the two thinkers in question. However, there are some perspectival differences in the positioning of the concept of justice by these two thinkers. This study will focus on how Plato and Aristotle position the concept of justice as a virtue and the manifestations of this positioning in human relations. Then, how Plato and Aristotle position justice and virtues in general in their understanding of ethics and politics will be discussed. Finally, a controversial comparison of these two thinkers' conceptions of justice will be presented.

Keywords: Virtue, Justice, Eudaimonia, Plato, Aristotle.

GİRİŞ

İnsan doğasının merkezine toplum hâlinde yaşamayı koyan Platon, toplum hâlinde iyi bir hayat yaşamının temeline ise adaleti koymaktadır. Ona göre adalet en temel erdemlerden birisidir.¹ Erdem İlk Çağ'da özellikle "iyi işlev" anlamında kullanılan bir kelimedir. Günümüzde ahlaki bir kavram olarak kullanılmasına sebep olan anlamından yoksun bir şekilde herhangi bir şeyin işlevini layığıyla yerine getirmesi, onun erdem sahibi olarak adlandırılması

---

¹ Julia Annas, *Plato A Very Short Introduction*, (New York: Oxford University Press, 2013), 19.

için yeterlidir.² Bu bağlamda keskin bir bıçak işlevini yerine getirmesi hususunda erdemli/yetkin bir bıçak olarak kabul edilebilir. Aynı şekilde bir yapı ustasının sağlam ve düzgün bir ev inşa etmesi de ustanın yetkin olarak tanımlanması için yeterlidir. Zamansal süreç içerisinde geniş bir anlamda kullanılan erdem sözcüğü doğal anlamlarından etikteki anlamına doğru evrilmiştir. Bu evrilme aslında Antik Yunan'daki ilginin de zamanla doğadan insana, insanın yaşamına ve karakterine evrilmesinin bir neticesi olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla Antik Yunan düşünürleri de insanın karakter özellikleri olarak erdemlere yönelmişlerdir. Bu erdemler arasında bir sınıflandırma yapmışlar ve zaman zaman etik görüşlerini açıklarken, zaman zaman ise politik görüşlerini açıklarken erdemlere yer vermişlerdir.

Çalışmada incelenecek olan adalet kavramı da bir erdem olarak kabul edilmektedir. Bir erdem olarak adalet ise bireylerin özelliklerine atıfta bulunarak açıklanır. Toplumsal bir varlık olan insanın sahip olduğu nitelikler incelenirken bu niteliklerin toplumsal boyutunun göz ardı edilmemesi gerekir, bu bağlamda erdeminde toplumsal boyutunun ele alınması gerekmektedir. Yaşadığı dönemdeki toplumsal problemlere dikkat çeken Platon, bu problemlerin çözümü çerçevesinde kaleme aldığı *Devlet* adlı eserinde iyi yaşam için topluma adalet erdeminin hâkim olması gerektiğini düşünmektedir. Bu açıdan düşünce tarihinde adalet üzerine yürütülen pek çok çalışmanın Platon ile başlatıldığını görmek mümkündür. Platon en kapsamlı adalet açıklamalarından birini meşhur eseri *Devlet*'te ortaya koymaktadır. Aristoteles ise Platon ile İlk Çağ'ın sistem kuran diğer büyük düşünürüdür ve onun adalet hakkında söyledikleri de yine en çok başvurulan görüşlerden biri olma özelliğini taşımaktadır. Onun adalet anlayışına öncelikle *Nikomakhos'a Etik ve Politika* adlı eserlerinde rastlanmaktadır, sonrasında ise onun siyaset felsefesinin temelini oluşturan “İnsan politik bir hayvandır.” ifadesinden yola çıkarak adalet neden ihtiyacımız olduğunu ve bu kavramın kökenini görebilmekteyiz. İnsanın politik bir hayvan olması aynı zamanda toplum hâlinde yaşamının insan için bir zorunluluk olduğunun da göstergesidir. Toplum hâlinde yaşamak, insanı tanrıdan ayıran yegâne unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece insan toplum hâlinde yaşayarak tanrısal yalnızlıktan kurtulmakta ve kendi doğası hatta zorunluluğu olan diğer insanlarla birlikte yaşamı gerçekleştirmektedir. İnsanlar bir araya gelerek toplumları oluşturan, bunu da bilinçli olarak yapan, üstelik aynı zamanda çıkarlarını da düşünerek kendi faydasına eyleyen canlılardır.³ Diğer taraftan birlikte yaşama

² Xianzhong Huang, “Justice as a Virtue: An Analysis of Aristotle’s Virtue of justice”, *Frontiers of Philosophy in China*, 2/2 (April 2007), 266.

³ Christopher Shields, *Aristotle*, (London: Routledge Press, 2007), 351.

zorunluluğunun temelinde insan olmaktan kaynaklanan ve doğuştan gelen birtakım eşitsizliklerin toplumsal kurullarla belli bir düzeyde dengelenmesi arzusunun yattığı ifade edilebilir. Bu dengelenme arzusu, tarih boyunca toplumsal düzen sistemleri içinde karşımıza çıkan insanlar arasındaki adalet problemini ortaya çıkarır. Bir toplumun yapısal anlamda temel kuruluş prensipleri, o toplum içinde yaşayan insanlar arasında adaletin hangi kriterlere bağlı olarak uygulanacağını belirler. Bu durum, toplumun yönetim anlayışının biçimlenmesine, bir zihniyetin oluşmasına yol açmıştır. Siyaset felsefesi tarihinde düşünürler genel bağlamda bu biçimlenmenin nasıl olduğuna dair vurgular yaparak farklı düşünceler öne sürmüşlerdir. Böylece “adalet”in kavramsal düzeyde ne anlam ifade ettiği önemli bir husus olarak karşımıza çıkmıştır.

İlk çağlarda bir erdem olarak kabul edilip etiğin alanına dâhil edilen sonrasında siyasi bir gerekliliğe ulaşan adalet kavramının kapsamı ve kuşatıcılığı günümüzde de devam etmektedir. Günümüz siyaset teorisinde adalet kavramı; adil bir yöneticiye, adil gelir dağılımına, adil haklara ve adil eğitim sistemine işaret etmektedir. Geçmişten günümüze toplumsal düzen, siyaset felsefesi ve ahlak felsefesinin temel konusu olan adalet kavramı ve bu kavramın konumlandırılması çalışmamızda Platon’un *Devlet* ve Aristoteles’in *Nikamakhos’a Etik* ile *Politika* adlı eserleri çerçevesinde belirtilecektir. İfade edilen bu eserler başlangıçta ele aldıkları konular farklı olduğu için birbirinden farklı olarak görülmektedir. Fakat bu çalışmada amacımız Platon ve Aristoteles’in bahsi geçen eserleri merkezinde adalet anlayışlarının yalnızca farklılıklarını tespit etmek değil, onları birleştiren müşterek noktalara da değinmektir.

1. Platon’un Adalet Anlayışı

Platon’un adalet anlayışını ortaya koymak için öncelikle onun mutluluk anlayışına değinmemiz gerekir. Çünkü Platon’da adalet ve mutluluk özdeş olarak kullanılmıştır.⁴ Dolayısıyla insanın en büyük mutluluğunu sağlayacak olan şeyin ne olduğunun araştırılması söz konusudur. Mutlulukçu etikler arasına dâhil edilen İlk Çağ’ın eudomonizm öğretisi Platon’un da dâhil olduğu bir öğretilerdir. Eudomonizmin başlangıçta ahlaktan görece bağımsız bir öğreti olması, bu öğreti içerisinde sadece eudomoniaya hizmet etmeleri açısından erdemlere yaklaşıldığı belirtilmelidir. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi Platon için eudomonian ve adalet birbirinden farklı kavramlar değildir. Zira Platon’un adalet tartışması kişinin nasıl

⁴ Platon, doğruluk ile karşıladığı adaleti *Devlet* diyalogunun 352-c ve d paragraflarında açıkça mutlulukla özdeş tutmuştur.

yaşaması gerektiğini bulmak içindir.⁵ *Devlet* adlı diyalogunun I. Kitabında etiğin temel sorusunu mutluluğun adalet mi yoksa adaletsizlik mi olduğu meselesine döndürmüştür. Bu soruyla birlikte pek çok eserinde olduğu gibi *Devlet*'te de sofistleri eleştirmiştir. Bu eleştirisinin konusu bu sefer adalet kavramının içinin boşaltılması noktasındadır. On kitaptan oluşan bu diyalogda adalet kavramı farklı farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır.

Genel olarak adalet kişiler arası yatay bir ilişkiye referansta bulunarak açıklanır. Bu referans “Başkalarına zarar vermemek gerekir.” biçimindedir. Bu kabul herkese adil olma bilincine sahip bireylerin adil olarak tanımlanmasıyla somutlaşmıştır. Fakat Platon'da adaletin farklı bir yorumuyla karşılaşıldığını belirtmek gerekir. Platon'da adalet dikey güç atıflarına dayanmaktadır.⁶ Bunun örnekleri *Devlet*'te adaletin neliğine ilişkin sorulara verdiği yanıtlarda görülmektedir. Birinci kitapta Sokrates, Polemarkhos, Adeimantos ve Glaukon gibi konuşmacılar adalet kavramına farklı tanımlar getirmektedirler. Adaletin sadece birisine doğruyu söylemek ya da alınan şeyin geri verilmesi mi olduğu tartışılır.⁷ Bu tanım problematik bir tanımdır; nitekim Sokrates'in de işaret ettiği gibi kişi, çılgın ya da akıl sağlığı yerinde olmayan bir insansa, ona silahını vermek hiç de adaletli bir davranış olmayacaktır. Bu adalet tanımı borcunu ödeme, yalan söylememe gibi açıklamalarla karşılandığı için geleneksel adalet anlayışıyla bağdaşır bir şekildedir. Daha sonrasında ise adalet kavramıyla ilgili başka bir tanım ortaya atılmakta ve “dostlara iyilik, düşmanlara kötülük etmek” şeklinde açıklanmaktadır.⁸ Bu tanımla şekillenen adalet anlayışına Sokrates karşı çıkmış ve adaleti “hak edene hak ettiğini verme” olarak betimleyerek, onun nihayetinde de som altından daha da değerli olduğunu vurgulamıştır.⁹ Bu noktada kimin neyi, neye göre, nasıl hak ettiği konularında tartışmalar genişletilebilir. Dolayısıyla hak kavramının açılımı felsefi bir problem olarak devam eder ki adalet bu noktada açıkça tanımlanan bir durum olarak karşımıza çıkmaz. Kısacası adaletin ilk tanımı olarak karşımıza çıkan doğruyu söylemek ve borçları ödemek anlamı hak tartışmalarına sebep olmuş ve bu durum Platon'un diyalogunda adaletin tartışıldığı üç koldan ilkinin oluşturmuştur.

⁵ Jiyuan Yu, “Aristotle on ‘Eudaimonia’: after Plato's ‘Republic’”, *History of Philosophy Quarterly*, 18/2 (April 2001), 116.

⁶ Limin Bao and Lin Zhang, “Justice is Happiness?-An Analysis of Plato's Strategies in Response to Challenges from the Sophists”, *Frontiers of Philosophy in China*, 6/2 (June 2011), 260.

⁷ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007), 331c.

⁸ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 332b.

⁹ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 332c, 337a.

Adalet tartışmasının ikinci kolunu “Adalet güçlünün işine gelendir.”¹⁰ tanımını yapan Thrasymakhos’un sözü oluşturmaktadır. Yönetenin gücü elinde bulundurması, bunun neticesi olarak da farklı sistemlerde farklı kişilerin istediği şekilde adaleti kurması olarak anlaşılabilir. Bu tanım, adalet kavramının evrenselliğinden ziyade toplumlardaki otoriteye bağlı değişken bir görüş olarak konumlanmıştır. Bu adalet anlayışı en basit şekilde güçlü olanın avantajını sağlamaktadır. Üstelik hâlâ çoğu yerde ve çoğu kişi tarafından kabul edilmektedir. Nitekim dönemin ünlü sofistlerinden olan Thrasymakhos da adaletin nihai tanımını yaptığını düşünmüştür. Gücün üstünlüğüne dayanan bu tanıma Sokrates karşı çıkmış ve zor da olsa Thrasymakhos’u bu görüşünden döndürmeyi başarmıştır. Çünkü gücün üstünlüğüne dayanan bu adalet anlayışı artık bir değer izini sürmemektedir ve adalet kavramının içi boşaltılmıştır. Bu sebeple Sokrates doğru adam ve eğri adam örneklerinin mutlulukları üzerinden ilerleyen yeni bir tartışma başlatarak eğriliğin hiçbir zaman doğruluktan daha kârlı olamayacağı noktasında karşıt görüştekileri ikna etmiştir.¹¹ Daha sonra iyinin ne demek olduğu ve adaletli olanın kendisi için istenen bir iyi olup olmadığı tartışması başlar. Bu tartışma ikinci kitapta, Glaukon’un iyileri üç sınıfa ayırmasıyla başlar. Birinci sınıf, sırf kendileri için istenen iyilerdir. İkinci sınıf, sonuçları için arzulanan iyilerdir, üçüncü sınıf ise hem kendileri hem de sonuçları için arzulanan iyilerdir.¹² Adalet bu üç sınıftan hangisine girmektedir? Bu soru etrafında şekillenen tartışma Glaukon’un adaleti ikinci sınıfa yerleştirmesi ve Sokrates’in ise onu üçüncü sınıfta görmesiyle devam eder. Glaukon’un anlattığı, parmağına takan kişiyi görünmez yapan yüzük hikâyesiyle¹³ daha da pekişen adaletin, korkudan sarılan bir şey olduğu yani aslında kötünün iyisi olduğu için istendiği düşüncesiyle beraber Sokrates’in onu sadece kendisi için istenen bir şey olarak kabul ettirmesi güçleşir. Sokrates bu noktada adaleti, toplumun bir parçası olarak gördüğü bireyde göstermektense toplumda göstermenin daha kolay olacağını söyler. Parçalar bütünüün özelliklerini taşımaktaysa, daha büyük bir alanda adaleti göstermek daha anlaşılır olacaktır.¹⁴ Böylece Platon adaleti devlette arayacak bunun insanda olup olmadığına bakacaktır. Bunun için de bir devleti en baştan inşa etmeye girişir. O uzmanlaşma ilkesiyle başlayan inşa işlemine devletin bölümlerinin, yaşamak için zorunlu kabul edilen ihtiyaçların belirlenmesiyle devam eder ve sınıfsal bir devlet anlayışını gözler önüne serer.

¹⁰ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 338c.

¹¹ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 354.

¹² Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 357a, b, c.

¹³ “Haksızlık etme fırsatını bulan herkes haksızlık eder.” anlayışını içeren bu örnek için bkz. Platon, *Devlet*, 359abc, 360abc.

¹⁴ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 369a.

Platon'un adalet tartışmasının üçüncü kolunu işte bu modern sözleşmeci görüşleri öngören geleneksel adalet kavramı anlayışına geçiş yapması oluşturur. Üçüncü kitapta ikinci kitapta ele almaya başladığı sınıfsal toplum anlayışındaki sınıflardan biri olan savaşıları içeren koruyucuların eğitimini araştırmıştır. Burada adaletsizliği anımsatacak şeylere bile yer verilmemesi gerektiğini söylemektedir. Eğitimin her bir aşaması ince ince araştırılmış ve sınırları belirlenmiştir. Adil bir toplumu böyle sınıflara ayıran Platon için son sınıf yöneticilerdir. Yöneticilerin özelliklerinin sıralandığı bu kitapta ve sonrasındaki kitaplarda ideal bir devletin nasıl otoriteryan bir bakış açısıyla ortaya konulduğu görülmektedir.

Dördüncü kitapta adil bir kenti kurduklarını düşünen Platon bu kentte adaleti tanımladıktan sonra insanlardaki adalete bakmaya geçer. Bu noktada erdemlerin neler olduğu da belirlenmiştir. Dört büyük ve önemli erdem ortaya konulmaktadır: bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet. Ölçülülük ve adalet, diğer iki adaletin aksine kentin bütününe sirayet etmiş bir şekilde bulunması gereken erdemlerdir.¹⁵ İnsanlarda bu erdemlerin belki de en önemlisi olan ve bizim de konumuz olan adaletin bir ödev olarak olması gerektiği belirtilmiştir. “Kendi işimizi istenilen biçimde yapmak”¹⁶ olarak tanımlanan adalet, toplumun tamamında yani kentte düzgün bir işleyiş olarak algılanması gibi insanlarda da kısımlar arası doğru güç ilişkilerini ve her kısmın kendine uygun düşen görevi yerine getirmesini içermektedir. İnsanlardaki kısımlar toplumdaki gibi değildir. İnsan ruhunun yönelimleri olarak belirlenen bu kısımlar genel olarak üç bölüme ayrılmıştır: akılsal taraf, yürekli taraf ve iştahlı taraf. Ruhun üç tarafı daha önce belirlenen adil devletteki üç tarafa denk düşmektedir. İştah kısmı parasal taraf olarak üretenler kesimine, yürekli taraf yani yardımsever taraf koruyucular kesimine ve akılsal taraf da yöneticiler kesimine denk gelmektedir.

İnsanın akılsal tarafının diğer tarafları yönetmesi gerektiğine işaret eden Platon bu şekilde idare edilen bir insan bedeninin adil bir yapı olacağı görüşündedir.¹⁷ Ölçsüzlüğe kaçacak olan iştah tarafımız da bu şekilde dizginlenebilmektedir. İnsanlıkta bu doğruluğu her bölümün kendi işini görmesiyle bağdaştıran Platon, doğru adamın içinde düzeni sağlayabilen adam olduğunu belirtir ki böyle bir adam da adil bir devletten ayrı düşünülemez ve yine şüphesiz ki o insanların yeri yöneticiliktir. Eğrilik de insandaki bu üç kısmın birbirine karışması, birbirinin işini yapmasıdır. Adaletin kişinin kendi görevlerini yapmasıyla değil, içsel olarak bu görevleri

¹⁵ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 428b, c, d.

¹⁶ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 432b.

¹⁷ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 438a.

yapmasıyla ilgilidir. Kısacası adalet kişinin kendisiyle kendisine ait olanla ilgilidir. Dolayısıyla devletin adaleti ya da devletin eylemleri dediğimiz şey de çeşitli eylemlerle birlikte kişilerin ruhlarındaki adaletin bir ifadesidir. Çünkü Platon, sadece bireylerin eylemde bulunduğu bilincindedir.¹⁸

Adaleti genel olarak bu şekilde tanımlayan ve sonraki kitaplarda da bu çerçevede tartışan Platon, organizmacı bir bakış açısıyla devlet ile bireyi bir ve aynı görmektedir. Biri diğerinin küçük bir şekilde yansımasıdır.¹⁹ Dolayısıyla bir insana adil demekle bir devlete adil demek arasında fark bulunmamaktadır. Genel olarak Platon'a göre adalet hak olan şeylere, adaletsizlik ise hak edilmeyen şeylere yani aslında kendi sınırlarını aşmaya denk düşmektedir.²⁰ Adaletsizlikten bahsettikten sonra ideal devletini kurmuş olan Platon, hangi devlet şekillerinin adaletsizliği barındırdığına yer verir. Bunlar onun için bozulmuş devletlerdir. Timokrasi, oligarşi, demokrasi ve tiranlık olarak belirlenen bu devlet şekillerinde adaletsizliğin en iyi temsil edildiği yönetim şekli ona göre tiranlıktır.²¹

Özünde ahlaki bir kavram olarak benimsenen adalet kavramının temelini eşitliğin oluşturduğunu kabul etmek yanlış olmayacaktır. Platon bu eşitliği günümüzdeki manasıyla ele almasa da adaleti devlet için olmazsa olmaz erdemlerden biri olarak kabul ederek adaletle verdiği önemi gözler önüne sermiştir. Asıl amacı olan ideal devletin sistemini açıklarken birey ile devleti birbirinden ayırmamış, bireyi küçük ölçekte devletin bir yansıması olarak kabul etmiş ve adil bir devlet olarak tanımladığı ideal devletinde bu yansımayı birebir taşıması gereken insanlara yer vermiştir. Adalet Platon için bizatihi iyidir ve arzu edilen bir şeydir.²² Adil bireylerden oluşacak olan bir toplum zaten adil ve iyi bir toplum olacaktır. Adaletin asıl kendini ortaya koyacağı devlet ise -ki bu Platon sisteminde sınıfsal bir devlettir- herkesin kendi üzerine düşeni yaptığı, akılla idare edilen bir devlettir. Sınıfsal farklılıkların olduğu bir sistemde de adaleti sağlamak, dahası devamlılığı için kontrolü elde tutmak kolay olacaktır. Akla göre davranmak gereken bu devlet sisteminde kimin yönetici olacağına karışılmaz çünkü herkesin hangi görevde yer alacağı keskin sınırlarla belirlenmiştir.

¹⁸ H.W.B. Joseph, "Aristotle's Definition of Moral Virtue and Plato's Account of Justice in the Soul", *Philosophy*, 9/34 (April 1934), 172.

¹⁹ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 443d.

²⁰ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 444c, e.

²¹ Platon, *Devlet*, çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, 547c.

²² Arslan Topakkaya, "Adalet Kavramı Bağlamında Platon ve Aristoteles Karşılaştırması", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (Eylül 2008), 32.

Platon'un adalet düşüncesinde temel olarak bir doğal durumun kabulü yatmaktadır. İnsan ve devleti analogik olarak değerlendirirken aslında fiziksel bağlamda insanı oluşturan parçaların kendi görevlerini yerine getirmesinin akla uygunluğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede ayağın, elin veya kalbin bir organ olarak görevini yapması adil bir durumdur. Burada onların işlerinin denkleştirilmesi çabası sistemin işleyişini sekteye uğratacaktır. Aynı şekilde analoginin devlet boyutunu ele aldığımızda devleti oluşturan fertlerin devlet içerisinde doğal olarak kendi özelliklerinden gelen birtakım görevleri vardır. Nasıl ki biyolojik organizmada kalbin görevini başka bir organ yapamaz yahut başka bir organa bu görev yaptırılmaz ise devlet içinde bulunan fertlerin görevlerinin adalet temelinde eşitlenmesi durumu da söz konusu değildir. Bu çerçevede çiftçi çiftçilik yapacak, akıl sahibi erdemli insanlar da yöneticilik yapacaktır ki bu durum adalet ilkesini bozan bir durum değildir. Platon bu doğal iş bölümünün herhangi bir siyasal sistemle bozulması durumunu adaletsiz bir durum yahut kötü yönetim olarak nitilemektedir.

2. Aristoteles'in Adalet Anlayışı

Aristoteles Antik Çağ felsefesinde sistem kuran filozoflardandır. Hocası Platon tarafından sunulan erdem açıklamasını geliştirmeye çalışmıştır. Aristoteles'in adalet üzerine düşünceleri adaletin *Nikomakhos'a Etik* adlı eserindeki yerinin tespit edilmesiyle anlaşılabilir. Ayrıca adaletin etik ve siyaset felsefesindeki yeri de yine bu eserden açığa çıkarabilir. Kitapta mutluluğun özünün erdem pratiği olduğu kabul edilir. Erdemler ise düşünce erdemleri ve karakter erdemler olmak üzere ikiye ayrılır.²³ Adalet, Aristoteles'in ele aldığı karakter erdemlerinden sonuncusudur. Adaleti bu şekilde konumlandırması onun adalete verdiği önemi de açığa çıkarmaktadır. Çünkü bu eserde bütün bir kitabın ayrıldığı tek erdem adalettir. Sadece 8. ve 9. kitapların birleşik konusu olan dostluğa daha büyük bir tartışma alanı tanımıştır fakat adalet ile dostluğun aynı şeyleri söyledikleri için yine adaletin ön planda tutulduğu belirtilmelidir.²⁴

Aristoteles'e göre bir adalet teorisine olan talep siyasi pratikten kaynaklanmaktadır.²⁵ Bu sebeple o siyaset felsefesini pratik yaşamdan hareketle şekillendirmiştir.²⁶ Bu yolda ilerleyen siyaset görüşlerinin konusu olarak ruh (psykhe) belirlenmiştir. Aristoteles siyasetin amacının

²³ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: Bilgesu Yayıncılık, 2007), 1103-a.

²⁴ Delba Winthrop, "Aristotle and Theories of Justice", *The American Political Science Review*, 72/4 (December 1978), 1202. Ayrıca bkz. Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, 1115a, 1159b.

²⁵ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1129a.

²⁶ Arslan Topakkaya, "Aristoteles'te Adalet Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6 (2009), 628.

mutluluk (eudamonia) olduğunu dile getirmiştir.²⁷ Bu sebeple *Nikomakhos'a Etik* adlı eserinde kendi ahlak felsefesini ortaya koyan Aristoteles aynı zamanda bir siyaset araştırması yaptığını da dile getirmiştir. Aristoteles'e göre nasıl yaşamalıyız sorusuna verilecek bir cevapta insanları birbirlerinden ayrı düşünerek ele almak mümkün değildir. O halde bu soru hem etik hem de politik bir soru olarak düşünülmelidir.²⁸

Genel olarak Aristoteles'in adalet kavramının birden fazla anlamından bahsettiğini görmekteyiz. *Nikomakhos'a Etik* adlı eserinde adaleti, adaletsizlikle birlikte açıklamaya çalışmış, bu görüşlerine de uzun uzadıya eserinin beşinci kitabında yer vermiştir. Eserinin başından itibaren çeşitli erdemlere yer veren Aristoteles, mutlu bir yaşam için erdemlere uygun yaşamı öğütler. Bu erdemlerden en kuşatıcı, en kapsamlı olan ise adalet erdemidir.²⁹

“İnsanların adil olanı yapan insanlar olmalarını, adil eylemlerde bulunmalarını ve haklı şeyler istemelerini sağlayan huya adalet”³⁰ diyen Aristoteles bunların tam tersini ise adaletsizlik olarak tanımlamıştır. Haklı şeyler istemek hakkımız olmayana yönelmemek açısından okunursa bu bizi bir eşitlik anlayışına götürmektedir. Nitekim adaletin gerçekleşme yerini devlet olarak tayin eden Aristoteles'in “Yasaya uygun olan adaletli, yasaya uymayan ise adaletsizdir.”³¹ tanımından da anlaşılacağı üzere yasalarla korunan bir adalet anlayışı vardır. Yasalar ise herkes içindir. Yani toplumun bütünüdür, yasalar önünde herkes eşittir. Yine benzer şekilde eğer birisinin hakkı olandan çok fazlasını alarak adaletsiz olduğunu söylemek, doğru miktarı ya da eşit olanı belirlemenin mümkün olduğunu varsaymamızı gerektirir. Kısacası Aristoteles'te adil olanın temelde iki anlamı olduğunu görmekteyiz: yasal olan ve eşit olan.³²

Adaleti yasal olanlarla eşitleyen Aristoteles'in bu bağlamda yasa derken kastettiği şeyin yazılı ve yazılı olmayan dini ve örfi yasalar olduğunu düşünmemiz yerinde olacaktır. Çünkü ona göre yasanın meşruiyeti ve yasalara düşünmeden itaat etmenin uygunluğu, yasanın amacının siyasi topluluğun ve onun parçalarının mutluluğunu güvence altına almakta yatar. Aynı zamanda mutluk da bir erdem pratiğinin sonucuysa hukuk denilen şey de erdem ya da tüm erdemlerin uygulanmasını emretmeyi amaçlamaktadır.³³ Yasal olanın adil olduğunu kabul

²⁷ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1098b.

²⁸ Stephen Buckle, “Aristotle's "Republic" or, Why Aristotle's Ethics Is Not Virtue Ethics”, *Philosophy*, 77/302 (Oct. 2002), 573.

²⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1129b.

³⁰ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1128b.

³¹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1128b.

³² Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1129a.

³³ Delba Winthrop, *Aristotle and Theories of Justice*, 1203.

ediyorsak o zaman yasaya bağıllık da adalet erdeminin bütünü olmalıdır. İşte Aristoteles bunu yasaya uyma olarak adaletin, erdem bütünü olduğunu söyleyerek tamamlar ve ekler yine de “Adalet erdemle aynı şeydir fakat adaletin olduğu şey ile erdem bütünü aynı değildir.” Dolayısıyla bir insanın başkasıyla ilişkisinde söz konusu olan şey adalettir; kendi başına böyle bir huyu söz konusu olduğunda söz konusu olan ise erdemdir.³⁴ Kısacası bir insanın x erdemine sahip olması herhangi bir adil eylemde bulunmasından farklıdır. Fakat erdem bütünü sadece adil eylemlerde bulunmanın ortaya çıkardığı karakter özelliğidir. Ve adil eylemlerin kendileri tamamen kabul edilmiş adalet kurallarına uygunluk meselesi olduğundan, erdemler ve yasalar arasında bir ayırım yapılmamıştır.³⁵ Adil olanın yanında adil olmayanın tanımını da verdiğini söylediğimiz Aristoteles bu adil olmayan insanların kimler olduğuna da değinmiştir. Yasalara uymayan insanlar, çıkarıcı insanlar ve eşitliği gözetmeyen insanlar adil olmayan insanlardır. Aristoteles’e göre genel olarak olması gereken adalet meşru anlamda yasalara uygun ve politik düzene saygı gösteren bir adalet olmak zorundadır.³⁶

Aristoteles adaleti gözlemleyebileceğimiz ya da tesis edebileceğimiz bir ortam olarak Platon’daki gibi ruha ve ruhun uyum içerisindeki işleyişi olarak hayata işaret eder. Platon’daki ruh hiyerarşisine karşılık gelebilecek bir ruh anlayışıyla Aristoteles’te de karşılaşmak mümkündür. Fakat bunu *Nikomakhos’a Etik* adlı eserinde örtük bir şekilde sunmaktadır ve onun ruh anlayışı Platon’daki ruh ve beden düalizmini birleştirici bir mahiyettedir. Üstelik onda ruhun bölünmediği fakat üç çeşide ayrıldığı görülmektedir. Bunlar; besleyici nefis, algısal ruh ve entelektüel ruh yani akıldır. Aristoteles hiyerarşik bir sınıflama yapar ve her alt tabaka üstteki için maddedir. Aristoteles’in hiyerarşik sıralamasına göre en alt kısımda olan besleyici nefistir ve bitki, hayvan ve insanlarda bulunmaktadır. Merite olarak daha sonra algısal, bitkilerde olmayan fakat bütün hayvanlarda ve insanlarda yer alan algısal ruh gelmektedir. En üst mertebede olan ruh ise yalnızca insanlarda bulunan akıldır.³⁷

Aristoteles ruh anlayışında olduğu gibi Platon’dakine benzer biçimde insanı da üçe ayırmaktadır. Burada bu çeşitlendirmenin Platon’dan farklı olduğuna dikkat çekilmelidir. Çünkü Platon ruhu arzulara göre parçalara ayırırken Aristoteles farklı hareket kaynaklarından yola çıkarak bu çeşitlendirme işlemini gerçekleştirmektedir. Bununla beraber Aristoteles

³⁴ Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, çev. Saffet Babür, 1130a.

³⁵ Stephen Buckle, *Aristotle's "Republic" or, Why Aristotle's Ethics Is Not Virtue Ethics*, 578.

³⁶ Arslan Topakkaya, *Adalet Kavramı Bağlamında Platon ve Aristoteles Karşılaştırması*, 34.

³⁷ D. W. Ross, *Aristoteles*, çev. Ahmet Arslan. (İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları, 1993), 157.

Nikomakhos'a Etik'in 6. kitabında ruhun erdemlerini ikiye ayırdığı gibi ruhun da akıl sahibi olan ve akıldan pay alan biçiminde ikiye ayrıldığını ifade etmektedir. Bu bölünmedeki akıllı yanın da ikiye ayrıldığına işaret eder: birincisi ilkeleri başka türlü olamayacak nesnelere, diğeri de ilkeleri başka türlü olabilecek nesnelere baktığımız yandır.³⁸ Aklın teorik ve pratik olarak bölünmesi biçiminde okuyabileceğimiz bu ayırım adalet erdeminin ruhun yalnızca bir bölümüne karşılık gelmediğini de ortaya çıkarmaktadır. Teorik akıl, ilk olarak duyu algısının pasif gücüne dayanmadığı için, ikinci olarak da faaliyeti tefekkür olduğu için yapabildiğimiz en tanrısal ve dolayısıyla karışmamış faaliyet olduğu için aktif akla karşılık gelmektedir. Pratik akıl ise pasif akıl gibi bedenün kaygılarıyla ve algılanabilir nesnelere değışebilen dünyasıyla karışmıştır.³⁹ Üstelik algısal olanın aktif ve pasif kısımlara bölünmesi kişinin iştahlarını, tutkularını özdenetim altında tutmasını gerektirmektedir. Böylece aklın bölündüğü teorik ile pratik kısımlar bir arada ya da en azından birinin diğere denetimi altında hareket etmez. Erdem olarak adalet başkalarıyla ilişkili bir erdemdir ve Aristoteles'in de belirttiği gibi yapılması zor bir şeydir.

Aristoteles'te adalet kendi amacını kendinde taşıyan bir erdemdir. Fakat erdemün bir parçası değil aksine erdemün bir bütünüdür.⁴⁰ Adalet ifrat ve tefrite müsait olan dürtülerin ve diğere rasyonel olmayan arzuların uygun şekilde yönetilmesiyle ilgilidir. Bu görev de yine akla verilecektir. Çünkü Aristoteles'e göre övgüye değer eylemler rasyonel seçime bağlı olan eylemlerdir.⁴¹ Burada da yine eşitlik gündeme gelmektedir. Aristoteles meşhur "altın orta" tabirini eşitlik için de kullanmaktadır. Eşitlik ona göre bir ortadır ve bir şeyin ortası olması için iki farklı şey gerekmektedir. Bunun için eşitlik de ifrat ve tefritten kaçınılan bir orta olmalıdır. Eşitlik böyle bir şeyse hak ile ilişkilendirildiği noktada onun da bir orta olması gerekmektedir. Haklar da kuşkusuz birer ortadır. Aynı zamanda orantılı olmalıyı da karşılamaktadırlar. Bu noktada adaletin bir türü olarak Aristoteles, kötü üzerine düşüncelerini dile getirirken daha küçük kötünün daha büyük kötüye göre daha iyi olduğunu, çünkü birinin diğere tercih edileceğini ve tercih edilenin de iyi olacağını hatta daha çok tercih edilenin daha çok iyi olacağını söylemiştir. Dağıtıcı adalet kapsamında işlenen bu altın orta anlayışına dayalı adalette devlette iyiliklerin, gelirlerin eşit miktarlarda dağıtılması söz konusudur.⁴² Nicelik ve nitelik

³⁸ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1139.

³⁹ Stephen Buckle, Aristotle's "Republic" or, Why Aristotle's Ethics Is Not Virtue Ethics, 584.

⁴⁰ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1129b.

⁴¹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1138b.

⁴² Aysel Demir, *John B. Rawls- Eleştirel Bir Yaklaşım*, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018), 18.

olarak belirlenen bu aşamadan sonra düzeltici adalet anlayışına yer vermiştir.⁴³

Düzeltilici adalet anlayışı yukarıda bahsettiğimiz ve paylaştırmacı olarak adlandırılan adalet anlayışından farklıdır. Düzeltilici adalet ortaya çıkan bir haksızlığa karşı dengenin sağlanmasına karşılık gelmektedir. Adaletle eş görülen yargıca başvurmayı herhangi bir adaletsizlik durumunda doğru bulan Aristoteles yargıcı ortacı olarak kabul etmektedir. Bu durumda adalet, yargıç gibi orta olan bir şeydir. Haksızlıkla hakkın arasında konumlanan adalet anlayışını vurguladıktan sonra hukuk ile olan bağlantısını ele almıştır.⁴⁴

İnsanların aralarındaki ilişkilerin yasayla düzenlenmesi, yani adaletin korunması noktasında bunu gerçekleştiren güç olarak hukuk karşımıza çıkmaktadır. Adaletsizliğin olduğu yerde haksızlığın da olacağını söyleyen Aristoteles, haksızlığın olduğu yerde illaki adaletsizliğin olması gerektiğini dile getirir. Çünkü haksızlığı yapan kişi kendisi için iyilerden en çoğunu istemiş olabilir ya da kötülerden en azını. Bu yukarıda da değindiğimiz nicelik ve nitelik açısından farklılaşmaya bir örnektir. Nitekim Aristoteles bu aşamada yasa koyucu ve yönetici olarak bir insanı değil aklı uygun bulmuştur. Eğer bir insanın inisiyatifine bırakılırsa orada insan bunu kendisi için yapar ve en nihayetinde de tiran olur.⁴⁵ Yöneticilerin niteliklerine yer veren Aristoteles, tiranın tam tersine yöneticinin adaletin ve eşitliğin koruyucu olması gerektiğini vurgular.

Adaletsizliğin ve adaletin hakla olan bağlantısını açıklayan Aristoteles isteyerek ve farkında olmadan yapılan eylemleri incelemektedir. İstemeyerek yapılan eylemler ister haklı eylemler olsun isterse haksız eylemler olsun bunlar rastlantısal olarak kabul edilir ve gerçek anlamda ne haklı ne de haksız eylemlerdir. Adaletli diyebilmemiz için ise isteyerek farkında olarak eylemek gerekmektedir. Kısacası insanların eylemlerinin özgür bir şekilde gerçekleştirildiği ya da en azından gönüllü olarak eylemde bulunduğu varsayılmalıdır. Çünkü adalet söz konusu olduğunda önemli olan şey birini elinde olmayan bir şeyi yaptığında ya da yapamadığında cezalandırmanın adaletsiz bir davranış olacağıdır. Bu hususta Aristoteles, en fazla kınama tehdidinin olduğu ve hiçbir yasal yargılama ve cezalandırmanın olmadığı 3. kitapta iradi olarak düşünülemez neredeyse hiçbir eylem olmadığını savunur. Adaletsizlik yapan kişinin adaletsiz olmak istememesi Aristoteles'e göre akla aykırıdır.⁴⁶ Yine

⁴³ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1131b-1132a.

⁴⁴ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1131b.

⁴⁵ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1133b.

⁴⁶ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1114a.

cezalandırılma korkusuyla yapılan eylemler adil değildir ve kasıt ve seçimle değil de öfke ya da diğer doğal tutkularla yapılan eylemler de özlerinde adaletsiz değildirler. Yaptığımız şeyin sonucunun daha da kötü bir sonuç yaratacağını düşünemediğimiz zamanlar olabilir ve rastlantısal olarak çok kötü durumlara yol açabiliriz. Böyle durumlarda adaletsiz yani haksız eylemde bulunmuş olmayız, zira bu talihsizliktir. Oysa farkında olarak, isteyerek bir kötülük ya da haksızlık yapıyorsak adaletsiz davranmış oluruz. Aynı şekilde de adaletli eylemi tercih ederek eylemde bulunuyorsak adaletli eylemde bulunmuş oluruz.⁴⁷

Son olarak Platon'un *Devlet* adlı diyalogunda adaletin doğruluk ile karşılandığını görmüştük. Aynı durumun Aristoteles'te de bulunduğunu belirtmeliyiz. Doğruluk ve doğru insan konusunu adaletle bağdaştırarak ele alan Aristoteles, "Doğru ile adaletli olan aynı şeydir, ikisi de erdemli şeylerdir ve doğru olan daha iyidir." demiştir. Doğru, bir tür adaletten daha iyidir, genel olarak adaletten değil. Genel olması nedeniyle yetersiz kaldığı yerlerde yasayı düzeltmek gibi bir misyon da yüklenen doğruluğu belirlenememiş olan şeyler noktasında yani yasa konulmamış durumlarda da işlev görmektedir.⁴⁸

Genel olarak Aristoteles adaleti evrensel ve özel olarak iki şekilde ele almaktadır. Evrensel adalet, yasalara uymayı, geleneğe göreneğe ve ahlaka uymayı içerir. Özel adalet ise yine paylaşımcı ve düzeltici olmak üzere ikiye ayrılmaktadır ki Aristoteles'in asıl olarak yoğunlaştığı adalet türü budur. Düzeltici adalet, insanlar arasındaki eşitsizlikleri düzeltmeyi amaçlar, paylaşımcı adalet ise insanlar arasındaki zenginliğin dağıtılmasını kapsamaktadır.

SONUÇ

Platon ve Aristoteles'in adalet anlayışlarını kapsamlı bir şekilde incelediğimizde, konu hakkındaki görüşlerini bulabildiğimiz *Devlet* ve *Nikomakhos'a Etik* adlı eserlerinin birbiriyle yakın bir felsefi akrabalığa sahip olduğunu görmekteyiz. Konu olarak Platon'un *Devlet*'inin en genel yaklaşımla adaletle ilgili olduğu yerde *Nikomakhos'a Etik* ise eudaimonia ile ilgilidir. Fakat çalışmanın ilgili kısımlarında da belirtildiği gibi eudaimonia kavramı da yine adalet sorusunun etrafında şekillenmektedir.

Platon, *Devlet*'inde nasıl yaşamamız gerektiği sorusunu inşa ettikten sonra işlev argümanını ortaya atmaktadır. Ruh da dahil olmak üzere her şeyin bir işlevi vardır ve Platon'a göre bu işlev yerine getirilirse erdemlere ulaşılabilir. İşlev noktasında aynı şeyi Aristoteles de

⁴⁷ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1135b.

⁴⁸ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür, 1137b.

söylemektedir. Ona göre de eudaimonianın ne olduğunu belirlemek için insanın işlevine başvurmamız gerekmektedir. Aristoteles insan işlevini ruhun rasyonel yetisiyle özdeşleştirmiştir. Platon'un üç parçalı ruh anlayışında da rasyonel kısım ruhun hesaplama ve yönetme yeteneklerine karşılık gelen karakteridir. Hatırlamalıyız ki ruhtaki iştah kontrol edilirse ruh adil olabilmekteydi. İşte Platon'un bu yönetici rasyonel ruh parçası Aristoteles'in pratik akıl olarak tanımladığı şeye karşılık geliyor gibi görünmektedir. İşlev argümanının her iki düşünür için de teorilerinin başlangıcı olduğunu söylemek mümkündür.

İki düşünür de adalet özelinde adaleti birer erdem olarak kabul etmişlerdir. Hatta adalet onların anlayışında erdemlerin en yükseğidir. Yine iki düşünürün sisteminde de etik alan ile politik alan iç içe geçmiştir. Bir başka ortak nokta olarak ise kusurlu devletleri de aynı devlet biçimleri olarak tayin etmeleridir. Bunlar her iki düşünürde de demokrasi, oligarşi, timokrasi ve tiranlık olarak belirlenmiştir. Fakat ideal devlet olarak işaret edilen devletin farklılığı söz konusudur. Platon sınıfsal ayrımların olduğu ve yönetenin filozof olduğu bir sistem çizerken, Aristoteles yasalara bağlı kalan aristokratlardan oluşan bir zümrenin idaresindeki devlet sistemini uygular görmektedir.⁴⁹

Platon devlette bulduğu adalet kavramından bireye gider ve böylece bütünde gördüğü şeyi parçada da göreceğine inanmaktadır. Oysa Aristoteles daha *Politika*'nın başında "Devlet adamıyla devlet, kralla uyrukları, aile reisleriyle ev halkı, efendiyle köleleri arasındaki ilişkinin hep aynı olduğunu düşünmek yanlıştır." düşüncesini savunur. Ona göre "Aralarında yalnız büyüklük değil nitelik farklılıkları da bulunmaktadır."⁵⁰ Yani Platon adaleti analiz ederken insan ruhunun düzeninden devletin düzenine yapısal olarak bir benzerlik kurarken Aristoteles'te böyle bir durum söz konusu değildir. Yine aynı şekilde Aristoteles'in özgürlüğe vurgu yaptığını ve Platon'da böyle bir vurguya rastlanmadığını söyleyebiliriz.

Aristoteles ortaya koyduğu sisteminde adil olarak devlet adamlarına, yargıçlara yer verirken yani onları adil olması beklenen kişiler olarak tayin ederken Platon'da adil olmak filozof olarak tayin ettiği yöneticilere has bir özellikmiş gibi görünmektedir. Bir başka önemli ayrım da Aristoteles'in adaletsizliklere karşı birtakım önlemler alması, kurallar koyması durumu söz konusuysa Platon'da böyle bir durum söz konusu değildir.

Daha kuşatıcı bir adalet anlayışını gözler önüne serdiğini söyleyebileceğimiz Aristoteles

⁴⁹ Arslan Topakkaya, *Adalet Kavramı Bağlamında Platon ve Aristoteles Karşılaştırması*, 43.

⁵⁰ Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014), 9.

aynı zamanda adaletin farklı tanımlamalarına da yer vermiştir. Sınıfsal bir sistem ortaya koyan Platon'da adalet Aristoteles'te olduğu kadar kuşatıcı değildir. Aristoteles'e göre daha otoriteren bir devlet anlayışı ortaya koyan Platon vatandaşlara devleti sorgulama hakkı vermezken Aristoteles'te toplumun tamamı olmasa da insanların yine de devleti sorgulama ve devlet yönetimine katılma hakları bulunmaktadır.

Devlette adalet ve bireyde adalet anlayışını ortaya koyan Platon hiç kuşkusuz devleti öne plana çıkarmakta ve yüceltmektedir. Aristoteles ise daha çok bireysel anlamdaki adalete önem vermiş ve onu vurgulamaya çalışmıştır.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. çev. Saffet Babür. Ankara: Bilgesu Yayıncılık. 2007.
- Aristoteles. *Politika*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi. 2014.
- Arslan Topakkaya. "Adalet Kavramı Bağlamında Platon ve Aristoteles Karşılaştırması". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*. 6. (Eylül 2008). 27-46.
- Arslan Topakkaya. "Aristoteles'te Adalet Kavramı". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 2/6 (2009). 628-633.
- Aysel Demir. *John B. Rawls- Eleştirel Bir Yaklaşım*. Ankara: Siyasal Kitabevi. 2018.
- Christopher Shields. *Aristotle*. London: Routledge Press.2007.
- D. W. Ross. *Aristoteles*. çev. Prof. Dr. Ahmet Arslan. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları. 1993.
- Delba Winthrop. "Aristotle and Theories of Justice". *The American Political Science Review*. 72/4 (December 1978). 1201-1216.
- F. H. Sparshott. "Five Virtues in Plato and Aristotle". *The Monist*. 54/1 (January 1970). 40-65.
- H.W.B. Joseph. "Aristotle's Defination of Moral Virtue and Plato's Account of Justice in the Soul". *Philosophy*. 9/34 (April 1934). 168-181.
- Jiyuan Yu. "Aristotle on "Eudaimonia": after Plato's "Republic"". *History of Philosophy Quarterly*. 18/2 (April 2001). 115-138.
- Julia Annas. *Plato A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press. 2003.
- Limin Bao and Lin Zhang. "Justice is Happiness?-An Analysis of Plato's Strategies in Response to Challenges from the Sophists". *Frontiers of Philosophy in China*, 6/2 (June 2011). 258-272.
- Platon. *Devlet*. çev. Sebahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2007.
- Stephen Buckle. "Aristotle's "Republic" or, Why Aristotle's Ethics Is Not Virtue Ethics". *Philosophy*. 77/302 (Oct. 2002). 565-595.
- Xianzhong Huang. "Justice as a Virtue: An Analysis of Aristotle's Virtue of justice". *Frontiers of Philosophy in China*. 2/2 (April 2007). 265-279.